

**1911-1922 YILLARI TÜRK HİKÂYESİNE KAYNAK:
HARP**

*Nesîme CEYHAN**

ÖZET

1911-1922 yılları Osmanlı Devleti tarihi için benzeri görülmemiş bir parçalanma sürecidir. Bu yıllar içerisinde Osmanlı Devleti Afrika'daki, Balkanlardaki ve Arap Yarımadasındaki topraklarını ve yüz binlerce insanını kaybetmiştir.

Sıcak harbin yaşandığı bu dönem Türk hikâyesinin ana meselesi de tabii olarak savaş'tır. Harplerle eşzamanlı olarak ortaya çıkan bu hikâyeler devre tanıklığı sebebiyle de ayrıca önemlidir. Çalışmamızda sırasıyla Trablusgarp Savaşı (1911), Balkan Savaşları (1912-1913), Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) ve Millî Mücadele (1919-1922)nin devrin Türk hikâyesine kaynaklığını tespit etmeye çalıştık. Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Türk Hikâyesi, harp, harp edebiyatı.

**A SOURCE FOR THE TURKISH STORY BETWEEN
1911 AND 1912: WAR**

ABSTRAC

The years of 1911-1922 are a period of unique dissolution for the history of the Ottoman State. During these years, the Ottoman State lost its lands in Africa, the Balkans and the Arabian Peninsula, and one hundred thousands of its people.

The main topic of the Turkish story in this period the hot war took place is also naturally a war. These

* Yard. Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, nesimeceyhan@hotmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

stories which emerged simultaneously with wars are also important because they witnessed the period.

In our study, we tried to determine how to be a source for the Turkish story of the Trablusgarp War (1911), the Balkan Wars (1912-1913), the First World War (1914-1918) and the National Struggle (1919-1922).

Key Words: the Ottoman State, Turkish Story, war, war literature.

1911-1922 seneleri, üç kıtada sesi işitilen Osmanlı İmparatorluğunun parça parça olduğu, cephelerde yüz binlerce insanını yitirmesinden başka, topraklarının neredeyse üçte ikisinden çekilmek zorunda kaldığı, izzetinin zedelendiği en kederli senelerdir. İnsanların yaslarını yaşayamayışlarının ortaya çıkaracağı psikolojik hasarlar gibi, milletlerin de yaslarını yaşayamayışlarının bıraktığı hasarlar vardır. 1911-1922 yıllarında kaybedilen insanların ve toprakların yası, bir sonraki acının bir öncekine kıyasla şiddetinden yaşanmamış; her felâket, gününde anılmış ve sonrasında o acılı sayfa kapatılmıştır. Osmanlı bu yıllarda Afrika'daki, Balkanlar'daki ve Arap Yarımadası'ndaki topraklarından büyük can kaybı ve gözyaşıyla ayrılmıştır. Bugün hâlâ, yaşanan felâketlerin edebiyat tarihimizde klâsikleşmiş eserlerinin verilememiş olmasına sebep olarak hadiselerin yasının milletçe tutulamamış olması gösterilebilir.

Ömer Seyfeddin'in 1911 yılında başlattığı Yeni Lisan hareketi, devrin sosyal problemlerinin ifadesi için ideal bir edebî ortam yaratmıştır. Çöküş devirleri de kuruluş devirleri gibi hareketliliği, ani değişiklikleri ve karmaşayı beraberinde getirir. Sıcak harplerin başladığı andan itibaren bireysel kaygılar ve içlenmeler, gayri ihtiyârî edebiyat ortamını terk etmiş, Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âtî hassasiyetleri devrin can ve toprak kaybı telaşı arasında edebiyat gündeminden çekilmiştir.

Yeni Lisan hareketinin sloganı "sade dil" ve herkes tarafından "anlaşılır" olma, "devre tanık edebiyat"ın temellerini oluşturur. Gereksiz süsten ve sanat kaygısından uzak duran Millî Edebiyat yazarları, siyasal erkin (İttihat Terakkî) halkı yönlendirilmiştir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

dirme niyetinin bir parçası olarak gördüğü edebiyata, desteğinin tesirinden uzak kalamazlar. Millî/Milliyetçi Edebiyat, çöken devletin, halkını ulus bilinci etrafında bir arada tutma gayretinin bir tezahürü sayılabilir.

1911-1922 yılları arasında Türk edebiyatı, harp edebiyatı ürünlerinin bolca üretildiği, çağına tanık milliyetçi bir edebiyat hüviyeti taşır. Biz burada, 1911-1922 yılları arasında süratle parçalan Osmanlı İmparatorluğuna tanıklık eden harp hikâyelerine dikkat çekmeye çalışacağız.

Hikâyeye Kaynak, Harp; Tarihe Kaynak, Hikâye

1911-1922 yılları arasında Osmanlı Devleti sırasıyla Trablusgarp Savaşı (1911), Balkan Savaşları (1912-1913), Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) ve Millî Mücadele'yi (1919-1922) yaşar. Osmanlı Devleti, art arda yaşanan bu savaşlarda yüz binlerce insanını kaybettiği gibi, topraklarının da üçte ikisine yakını kaybetmiştir. Uzun süren savaşlara rağmen, Millî Mücadele'nin sonunda düşmanları topraklarından sürükleyip çıkarabilen ülke, Misak-ı Millî sınırlarıyla yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni (1923) ilân etmiştir.

On bir yıl neredeyse aralıksız süren bu savaşlarla eşzamanlı olarak Osmanlı matbuatında yayımlanmış 198 harp hikâyesine tesadüf ettik. Bu hikâyelerin büyük kısmı devrin dergi ve gazetelerinde yayımlanmış, bir kısmı ise yazarların hikâyelerini bir araya getirdikleri kitaplarda yayımlanmıştır. Hikâyelerden 27'si Trablusgarp Savaşı, 61'i Balkan Savaşları, 47'si Birinci Dünya Savaşı, 63'ü Kurtuluş Savaşı ile ilgilidir.¹ Trablusgarp Savaşı sona erdikten iki sene sonra bu savaşla ilgili tek bir hikâyenin dahi yayımlanmamış olması; diğer savaşların da yaşandığı yıllarda hikâ-

¹ Tespit edilen hikâyeler için bkz.: Nesîme Ceyhan, *Osmanlı Dağılırken Ağlayan Hikâyeler 1, Balkan Savaşı Hikâyeleri*, Selis Yay., İst. 2006./ Nesîme Ceyhan, *Osmanlı Dağılırken Ağlayan Hikâyeler 2, Trablusgarp Savaşı Hikâyeleri*, Selis Yay., İst. 2006./ Nesîme Ceyhan, *Osmanlı Dağılırken Ağlayan Hikâyeler 3, Birinci Dünya Savaşı Hikâyeleri*, Selis Yay., İst. 2007./ Nesîme Ceyhan, *Millî Mücadele Hikâyeleri*, Selis Yay., İst. 2008.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

yelere taşınıp kısa zaman sonra gündemden çekilmesi dikkat çekicidir. Her savaş, kendi hikâyesini yazdırmış ve peşinden gelen daha hayati başka bir savaşla neredeyse unutulmuştur. Cumhuriyet'in ilânından sonra 1928'e kadar hikâyelerde Kurtuluş Savaşı çok az anılmış, daha önceki savaşlar neredeyse hiç gündeme gelmemiştir. Bu tarihten sonra da yaşanan savaşlar, hikâyelerin/hikâyecilerin gündeminden neredeyse bütünüyle çıkmıştır. Buradan edebiyatımızda "harp hikâyeciliği"nin harplerle eşzamanlı olarak ortaya çıktığını ve harplere tanıklık ettikten sonra gündemden çekildiğini söyleyebiliriz. Tarihî roman ve hikâye bünyesinde bu harplerin henüz arzu edilen ölçüde ele alınmamış olması da dikkat çekicidir.

Tarih metinlerinin mutlak gerçeği ifade edip etmediği dahî tartışılırken tarih konulu hikâyelerin/romanların yazarları tarafından olayların yeniden çoğaltılması anlamına geldiği ve gerçeğe ilişkisini biraz daha yitireceği düşünülür. Tarihî hadiselerle eşzamanlı ortaya çıkan harp hikâyelerinin ise zamana tanıklığı ve tarihe kaynaklığı üzerinde daha net durulabilir.

Tanıklık, sade ve anlaşılır olmayı gerektirir. Tanıksanız unutmaya fırsat olmadan elinizi çabuk tutarak önce hafızanıza sonra bir kâğıda yahut bir insana şahitliğinizi aktarmalısınız. Bu aktarımda süs, en son düşünülecek unsurdur; ruhunuzu sarsan, gözünüzün hapsettiği her şey, olduğu gibi dilinizden akmalıdır. Büyük travmalar yaşayan insanlar, hadiselerin hemen ardından şahit olduklarını olağan hadiselermiş gibi seri ve hissiz anlatıp kurtulmayı, yahut ilelebet susmayı yeğlerler. Çağı aktaran/çağa tanık edebî eserler de biraz bunu yapar. 1911-1922 yıllarında ortaya çıkan ve kaynağını, "harbi" kaybettikten sonra gündemden çekilen "harp hikâyeleri" de tanıklığın getirdiği dil sadeliği ve süsten uzaklık, natüralist çıplaklık ve bir vazife aktarımı havasını topyekûn taşırlar.

Trablusgarp Savaşına Tanık Kalem: Aka Gündüz

Aka Gündüz, Trablusgarp Savaşı başladığında yirmi altı yaşında genç bir yazardır. Serez'de başlayan hayatı, annesinin ve-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

fatı ve babasının yeniden evlenmesi ile İstanbul'a çevrilecektir. Aka Gündüz, babası harpte olan asker çocuklarının öğrenim gördüğü Eyüp Askerî Sınıf-ı Mahsûsu'na leylî olarak kaydolur; burada Ömer Seyfeddin'le tanışır ve Edirne Askerî İdâdisi'ne başlarlar, ardından Kuleli'de eğitim alır; ancak hastalığı ve okulda bir boykot plânlaması üzerine soruşturulması münasebetiyle Harbiye'den, dolayısıyla askerlikten uzaklaştırılır.

Öğrenciliğinden itibaren edebiyata meraklı olan Aka Gündüz, önce şiir yazmıştır. Ömer Seyfeddin'le dostluğu ardından aruzla yazdığı şiirlerden vazgeçer. *Genç Kalemler*'e dahil olduktan sonra nesre de ilgi gösterir. Hece ile yazdığı şiirler, Trablusgarp Harbi ve Balkan Savaşları ile ilgilidir. Bu şiirlerini *Bozgun* adlı kitabında toplamıştır. "1918'de yayımlanan *Bozgun*'dan önceki ilk matbu eseri 1911'de çıkan ve Trablusgarp Harbi ile ilgili hikâyelerden oluşan "Türk Kalbi"dir. Bunu da 1913 tarihli, Balkan Harbi hikâyeleriyle hitabelerden meydana gelen "Türk'ün Kitabı" takip etmiştir."

Türk Kalbi (1911), Aka Gündüz'ün ilk hikâye kitabıdır. Aka Gündüz, Trablusgarp Savaşı esnasında harbi hikâyeleriyle an an takip etmiş bir hikâyecimizdir. 1911-1912 yıllarında *Tercüman-ı Hakikat* ve *Tanin* adlı gazetelerle *Genç Kalemler*³ dergisinde yayımla-

² Abide Doğan, *Aka Gündüz*, KB Yay., Ank.1989, s. 10.

³ Aka Gündüz, "İki Bayram", *Tercümân-ı Hakikat*, Nu: 11018, 24 TS 1327/ 7 KE 1911.

Aka Gündüz, "Cennet Kapısı", *Tercümân-ı Hakikat*, Nu: 10978, 14 TE 1327/ 27 TE 1911,s. 4.

Aka Gündüz, "Bombardıman", *Tercümân-ı Hakikat*, Nu:10964, 29 Eyl. 1327/12 TE 1911

Aka Gündüz," Ukkaş Bin Mansur", *Genç Kalemler*, C: 3, Nu. 22,(Tarihsiz, 1912,?), s.252-256/ *Tercümân-ı Hakikat*, Nu: 10986, 21 TE 1327/3 TS 1911.

Aka Gündüz, "Ali Fizani", *Tercümân-ı Hakikat*, Nu: 10990, 28 TE 1327/ 10 TS 1911.

Aka Gündüz, "Kayıkçı", *Genç Kalemler*, C:2, Nu: 12, Ağ. 1911, s. 203-217.

Aka Gündüz, "Şukka-i Senâverî", *Tercümân-ı Hakikat*, Nu: 10983, 18 TE 1327/31 TE 1911.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

dığı hikâyelerin büyük bir kısmını *Türk Kalbi*'nde⁴, üç tanesi ise *Türk'ün Kitabı*'nda⁵ yayımlamıştır.

Trablusgarp Savaşı, Anadolu ve Balkanlardan toparlanan gönüllü subay ve askerlerin Trablusgarp halkı ile ruh birliği oluşturarak İtalya'ya karşı direndiği önemli bir savaştır. O günlerde genç bir asker olan Mustafa Kemâl de gönüllüler arasındadır ve Harbiye Nezareti tarafından Gazeteci Mustafa Şerif takma adıyla Tobruk'a gönderilmiştir.⁶ Halife'nin damadı Enver Bey de -sonradan Paşa olacaktır- Bingazi sancağına tayin edilmiş ve yerli halk arasında büyük ilgi görmüştür. Gönüllü Türklerle Trablusgarp ahalisinin, Kuloğulları'nın ve Sünûsilerin dostluğu hikâyelerde karşılığını bulmuştur.

Aka Gündüz, Trablusgarp Savaşı ile ilgili hikâyelerini Trablusgarp'e gitmeden kaleme alır. Bu hikâyeler, yazarın sosyal bilincinin ve ülkeye fayda düşüncesinin bir yansımasıdır. Aka Gündüz, hikâye yazmaya harp hikâyeleriyle başlamıştır diyebiliriz. Bunda "Yeni Lisan" çevresinin edebî esere faydacı bakışının tesiri önemlidir. Yazarın hikâyelerinin bir bölümü Anadolu'dan Trablusgarp'e gönüllü asker gönderilmesini teşvik amacını güder, "Haber, İki Bayram"; bir bölümü, Trablusgarp'te İtalyanlara karşı Türk-Arap dostluğuna vurgu yapar, "Cennet Kapısı, Bombardıman, Ukkaş bin Mansur, Ali Fizani, Kayıkçı"; diğer bir kısmı ise donanmasızlığımızdan doğan sıkıntıları hafifletmek için halkı Donanma Cemiyetine îâne yapmaya teşvik amacını taşır, "Soğan Ekmek, Cennet Kapısı, Şukka-i Senâverî".

Trablusgarp'te Türk ve Arap askerlerinin müşterek savaşının anlatıldığı yahut Trablusgarp'te sıcak savaş sahnelerinin aktarıldığı hikâyeler, yazarın devrin haberleşme sistemlerinden iyi faydalandığını ve sıcak savaşla ilgili sağlıklı bilgi edindiğini düşündürür. Hâle Şıvgın'ın *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk İtal-*

⁴ Aka Gündüz, *Türk Kalbi*, Matbaa-i Hukûkiye, İst. 1327/1911.

⁵ Aka Gündüz, *Türk'ün Kitabı*, Matbaa-i Hukûkiye, İst. 1329/1913.

Aka Gündüz, "Sulh Mürekkebi", *Tanin*, Nu: 1439-46, 29 Ağ. 1329/ 11 Eyl. 1912.

Aka Gündüz, "Bingazi'de Enver Bey'e", *Tanin*, Nu: 1468, 29 Eyl. 1328/ 12 TE 1911.

Aka Gündüz, "Ana Mektubu", *Tanin*, Nu: 1423, 13 Ağ.1328/26 Ağ. 1912.

⁶ İsrail Kurtcephe, *Türk İtalyan İlişkileri 1911-1916*, TTK Yay., Ank. 1995, s. 91.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

yan İlişkileri adlı çalışması ile İsrail Kurtcephe'nin *Türk İtalyan İlişkileri (1911-1916)* adlı çalışmalarında aktardıkları İtalyan bombardımanları, İtalyanların Arap halka uyguladıkları eza ve Türk-Arap askerlerinin birlikteliği Aka Gündüz'ün hikâyeleriyle paraleldir.

Tezli hikâye kabul edebileceğimiz bu hikâyeler, harp hikâyelerinin birçoğunda karşılaştığımız "propaganda kastı"nı da bünyelerinde taşırlar. Yukarıda gönüllü askere gidişi teşvik, Türk-Arap dostluğuna vurgu olarak sıraladığımız konular, halka yönelik propagandanın bir cephesidir. Daha belirgin bir propaganda konusu ise halkı ekonomik olarak yönlendiren, Donanma Cemiyetine yardıma teşvik eden hikâyelerdir.

Yazar, "Bingazi'de Enver Bey'e" adlı hikâyesinde Enver Paşa'nın annesi ağzından Trablusgarp Savaşına iştirak eden Türk askerini yüreklendirmeye çalışır. Balkanlar da karışmıştır, yeni cephe açılmıştır ve hakikatte Osmanlı ordusu uzak topraklarındaki savaşlara yetişmekte büyük güçlük çekmektedir; oysa Enver Bey'in annesi kahramanca seslenmektedir, kaç cephe ilâve edilirse edilsin önemli değildir, zafer yakındır. Bu askerleri ve halkı yüreklendiren metnin temennisi gerçekleşmeyecektir. Balkanlarda başlayan savaş, Trablusgarp'ın gözden çıkarılmasına sebep olur ve sulh anlaşmasına razı olunur. "Sulh Mürekkebi", İtalyanlarla anlaşmayı reddeden Türk ve Arap askerlerinin âhını temsil eder. Bunca şehit verilmişken ve savaş Osmanlı lehine iken sulh adı altında Trablusgarp İtalyanlara terk edilecektir. Uşi Antlaşması (1912) ardından Türk askeri Trablusgarp'ten çıktıktan sonra Arap milisleri uzun süre mücadelelerini sürdürmüşlerdir.

Trablusgarp Savaşı'nı işleyen tek hikâyeci Aka Gündüz değildir. Salime Servet Seyfi, Raif Necdet, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Keçecizâde İzzet Fuad, Ali Nâci (Karacan), Ali Suad, Nihâl Hâdi, Ahmed Necmeddin, Suad Said, E(lif) Z(el) ve Gazzeli Cemâl⁷ 1911-1912 yıllarında Trablusgarp Savaşı'nı hikâyelerine

⁷ Diğer hikâyeler için bkz. Nesime Ceyhan, *Osmanlı Dağılırken Ağlayan Hikâyeler 2, Trablusgarp Savaşı Hikâyeleri*, Selis Yay., İst. 2006.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

konu edinen diğer isimlerdir. Aka Gündüz, neredeyse tek başına diğer isimlerin toplamı kadar hikâye kaleme almıştır.

Balkan Savaşlarına Ömer Seyfeddin'in Dikkati ve Diğer Hikâyeciler

Aka Gündüz, 1913'te yayımladığı *Türk'ün Kitabı* adlı eserinde, Trablusgarp Savaşı için gösterdiği yazar hassasiyetini başlayan yeni harp için de gösterecektir. *Türk'ün Kitabı* ağırlıklı olarak yazarın Balkan Savaşları için kaleme aldığı hitabelerden oluşur; Aka Gündüz, bu kitapta "Piç, Sulhün Ağzı ve Hakikatin Hikâyesi" adlı hikâyeleri ile de Balkan Savaşlarından sayfaları hikâyeleştirmiştir.

Aslında Aka Gündüz, *Türk Kalbi* ve *Türk'ün Kitabı* ile Ömer Seyfeddin de dahil olmak üzere harp hikâyeciliğinin nasıl olması gerektiğini devrine tanıtmıştır. Ömer Seyfeddin'in "Yeni Lisanla Millî Hikâye" sloganına uygun bu metinler, Ömer Seyfeddin'in kaleminden daha önce davranmıştır.

Üsteğmen rütbesiyle Rumeli'de görev yapan (1908-1910) Ömer Seyfeddin, askerliği bırakıp Selânik'e gelerek *Genç Kalemler* dergisine dahil olur ve burada arkadaşlarıyla birlikte Millî Edebiyat'ın çerçevesini çizer. Yazdığı hikâyelerle de Yeni Lisan hareketinin kaideleriyle Türkçülük fikrini pratik hayata geçirmiş olur.

Askerlik mesleği münasebetiyle Balkanlarda bulunduğu mekânlar, yaşadığı tecrübeler onun hikâyesinin şekillenmesine yardımcı olurken düşünce dünyasına da tesir eder. Ömer Seyfeddin'in 1911 yılında kaleme aldığı "Bomba" adlı hikâyesi, karışmaya başlayan Balkanların bir habercisidir; Bulgar çeteleri Osmanlı'ya karşı kendi ırkdaşlarına da insanlık dışı zulümler etmektedirler. "Nakarât" adlı hikâye, onun ve belki de birçok Osmanlı Türk'ünün Balkanlara bakışındaki safiyetin değişimini en iyi vurgulayan metindir. Türkler, Osmanlı bünyesindeki tüm unsurları kendilerinin bir parçası zannederlerken, Balkanlardaki milletler çoktan kanlı kılıçlarını çekmişler ve her ne pahasına olursa olsun bağımsızlıklarını elde etme savaşına girmişlerdir. "Hürriyet Bayrakları", adlı hikâye de benzer bir safiyeti ve akabinde ihaneti anlatır. "Beyaz Lâle" ile "Tuhaf Bir Zulüm" adlı hikâyeler, Bal-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

kanlarda Müslüman halkın yaşadığı feci zulmün çıplak bir vesikası olmuştur. Ömer Seyfeddin'in Balkanlar elimizden çıktıktan sonra yazdığı "Mehdî" adlı hikâyeye, bırakılan toprakların bir daha elde edilemeyeceğini gören, ümidi tükenmiş bir neslin acısını ifade eder.⁸ Trajik unsurun kuvvetli olduğu bu hikâyeler, natüralist aktarımları sebebiyle –bilhassa "Bomba" ve "Beyaz Lâle"- okuyucuyu huzursuz ederler. Aynı huzursuzluk Millî Mücadele yıllarında Anadolu'da yaşanan Yunan zulmünü aktaran hikâyecilerin hikâyelerinde de hissedilir. Bu da harp hikâyeleri için kaçınılmaz bir durumdur.

Balkan Savaşları (1912-1913) ile ilgili hikâyeye kaleme almış diğer isimler şunlardır: Mehmet Rifat, Hüseyin Hüsnü, Belkıs Ferid, Mustafa Mermi, Mehmed Fuad (Köprülü), M(im). Neyyir, M(im) K(ef), Falih Rıfkı, Kâzım Nâmi, Sabiha, Maraşlıoğlu, Gazzeli Cemâl, Nâzım, Ercümen Ekrem, Hakkı Behiç, Ahmed Hidayet, Yakub Kadri, Memduh Şevket, Behrever, Hâlid Ziyâ, Mehmed Ali, Bâdi Nedim, M(im) Tahir, Nezihe Muhlis, İlyas Macid, Ruşen Eşref, Edhem Nejad, Atıf Nazmi, Türkoğlu, M(im) Ekrem, Gazi Giray, Azmizâde, Müfide Ferid, Hâşim Nâhid, Osman Cevdet, Hakkı Behiç.⁹ Balkan Savaşları ile ilgili hikâyelerin Trablusgarp Savaşı ile ilgili hikâyelere kıyasla daha fazla oluşu, bu toprakların İstanbul'a yakınlığı ve İstanbul ahâlisinin harpten etkilenen insanlarla bir müddet sürekli karşılaşmalarıyla ilgili olabilir; çünkü İstanbul'a canını atabilen insanlar uzun süre cami avlularında, hastanelerde

⁸ Ömer Seyfeddin, "Bomba", *Genç Kalemler*, C:2, Nu: 9, 1327/1911.

Ömer Seyfeddin, "Nakarat", *Yeni Mecmua*, C:3, Nu: 63, 3 Ek. 1918.

Ömer Seyfeddin, "Hürriyet Bayrakları", *Türk Yurdu*, Nu: 8, 26 KE 1329/ 1914.

Ömer Seyfeddin, "Beyaz Lâle", *Donanma*, Nu: 53/5'ten 62/14'e, 14 Tm. 1330/27 Tm. 1914'ten 22 Eyl. 1330/5 Ek. 1914'e.

Ömer Seyfeddin, "Tuhaf Bir Zulüm", *Yeni Mecmua*, C:3, Nu:66, 26 TE 1918/ 26 Ek 1918.

Ömer Seyfeddin, "Mehdî", *Türk Yurdu*, C:5, Nu:60/12, 20 Şb. 1330/ 3 Mt. 1914.

⁹ Bu hikâyeciler ve hikâyeleri için bkz.: Nesîme Ceyhan, *Osmanlı Dağılırken Ağlayan Hikâyeler 1, Balkan Savaşı Hikâyeleri*, Selis Yay., İst. 2006.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

ve okullarda barındırılmıştır.¹⁰ Ayrıca, Rumeli ile İstanbul hem ticaret ve hem de akrabalık bağlamında yoğun irtibat hâlinde bulunduğundan Balkanlarda yaşanan acı İstanbul'da bir hâneyi olmasa bile diğer hâneyi muhakkak etkilemiştir. Dönemin birçok süreli yayını sayfalarında bu harbe ve bu harple ilgili şiir ve hikâyelere yer vermiştir.

Kaleme alınmış hikâyelerin büyük bir kısmı Müslüman halkın Balkanlardan Anadolu'ya göçü ile ilgilidir. Bulgar ve Sırp çeteleri ile Yunanlıların köylere, kasabalara yaptıkları baskınlardan canlarını kurtarıp yollara dökülebilmüş yüz binlerce kişi, göç yollarında hayatını kaybetmiştir. İstanbul'a ulaşabilenler kısa süre İstanbul'da kaldıktan sonra devletin gösterdiği bazı şehirlere (Bursa, Bolu, Eskişehir) yerleşmişlerdir. Yeni yurt da Balkanlarda evini, malını mülkünü, akrabalarını bırakmış bu insanlar için bütünüyle huzur verici değildir. Göçün ve şahit olunan katliamların travması uzun süre atlatılamamıştır.

Balkan Savaşları, tüm önemine ve büyük toprak kayıplarımıza rağmen Birinci Dünya Savaşı'nın şiddeti karşısında unutulacaktır. Harple eşzamanlı olarak kaleme alınan bu hikâyelerden sonra, diğer savaşlar gündeme yerleşecektir.

Geçen Acılara Tuz Basılır: Birinci Dünya Savaşı Başlar

Balkan Savaşları'nın acıları henüz sarılamamışken Birinci Dünya Savaşı (1914) başlar. Osmanlı Devleti, Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın yanında; Fransa, İngiltere, Rusya ve İtalya'nın karşısında savaşa girer. Yaklaşık on cephede (Kafkas, Filistin, Suriye, Galıçya, Irak, Hicaz, Yemen, Libya, İran ve Çanakkale), birbirinden kilometrelerce uzak mekânlarda vatan savunmasına girişen Osmanlı Devleti, dört yıl boyunca canla başla gerçekleştirdiği mücadelesini birlikte harbe girdiği ülkelerin yenilmesi üzerine yenik bitirmiştir. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi ile yenilgi netleşir. Arap toprakları ile Osmanlı Devleti'nin bağı ko-

¹⁰ Balkan Savaşları ve göçle ilgili bkz.: Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, Ank.1990./ Bilâl Şimşir, *Rumeli'den Türk Göçleri II*, Ank. 1970.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

par. Harbin en kanlı fakat en olumlu netice veren Çanakkale Cephesine rağmen genel yenilgi sebebiyle düşman gemileri İstanbul kıyılarına kadar gelirler.

Birinci Dünya Savaşı yılları, ülkede güvenli mekânların büyük ölçüde azaldığı, basında harbe yönelik sansürün had safhada işletildiği, devlet ekonomisinin dibe vurduğu zorlu bir dönemdir. Cepheye yakını olmayan ailenin kalmadığı bu yıllarda İstanbul'da kamu hizmetlerinde cepheye giden erkeklerin yerine kadınlar istihdam edilmeye başlanmıştır.

Hikâyeler de cephelerin çokluğu ve hayatın değişen zaruretleriyle paralel hâlde mekân olarak çeşitlenmiş, muhteva olarak diğer harp hikâyelerine kıyasla farklılıklar göstermiştir. En fazla hikâye Çanakkale Cephesiyle ilgili yazılmıştır. Bunda, diğer cephelere kıyasla en olumlu netice gösteren cephenin Çanakkale Cephesi olmasının etkisi büyüktür. Filistin-Suriye Cephesi, Galiçya, Yemen, Irak, Lübnan cepheleri ile harpte esir düşmüş askerlerimizle ilgili hikâyeler, Dünya Savaşı'nın mahşerî zahmetini aksettirmiştir.

Birinci Dünya Savaşı ile ilgili hikâyeler Aziz Hüdâi, Falih Rıfki, Arif Oruç, Ali Suad, Gazzeli Cemâl, Recâizâde Ercümend Ekrem, A(yın) Kemâl, M(im) N(un), Enis Tahsin, Fazıl Turgut, Ömer Seyfeddin, Yakub Kadri, Müftüoğlu Ahmed Hikmet, Hüseyin Ragıp, Emine Semiha, F(e) Celâleddin, Akil Koyuncu, Salime Servet Seyfi, Aka Gündüz, Emin Ali, Fatma Hayrünnisa, Hasan Dünder, Sadiye ve Raif Necdet kalemlerinden çıkmıştır.¹¹

Savaş yıllarında iktidarda bulunan İttihat Terakkî idarecileri harp propaganda taktiklerinin bir parçası olmak üzere edebiyatçılara ulaşmışlar, halkın moralini yükseltecek, cepheye askeri yüreklendirecek eserler talep etmişlerdir. Çanakkale Cephesine sanatçılarla yapılan ziyaret de bu faaliyetler içerisindeydi.¹² Bil-

¹¹ Hikâyeler için bkz.: Nesîme Ceyhan, *Osmanlı Dağılırken Ağlayan Hikâyeler 3, Birinci Dünya Savaşı Hikâyeleri*, Selis Yay., İst. 2007.

¹² Erol Köroğlu, *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918)*, İletişim Yay., İst. 2004.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

hassa dönemin dergilerinde -*Talebe Defteri, İctihad, Donanma, Mektebli, Yeni Mecmua, Türk Yurdu, Halka Doğru*- ve günlük gazetelerinde -*Sabah, İkdâm, Tanin*- sayfalar, cephelerle ilgili haberler ve edebî eserlere ayrılmıştır.

Harp esnasında kaleme alınan hikâyelerin önemli bir kısmında Anadolu'dan çeşitli cephelere gönüllü asker toplanişı ile Anadolu'da harbe gönüllü giden yakınıni bekleyen anne-babalar, eşler, yavuklular ve çocuklar işlenir. Gönüllü olarak vatan savunmasına gidiş ve şehit oluş yüceltilir. Anadolu'da asker olabilecek nüfus, uzun süren harpler sebebiyle had safhada azalmıştır; buna rağmen yediden yetmişe, kadın erkek herkes cephelere yönelmiştir. Balkan Savaşı hikâyelerinden ve Millî Mücadele hikâyelerinden farklı olarak Birinci Dünya Savaşı hikâyeleri düşman kuvvetlerin halka zulmü etrafında şekillenmez, hikâyelerde cephelerde Türk askerlerinin kahramanlıkları, ihtiyaçları, savaşma azimleri öne çıkar.

Ömer Seyfeddin, harbin bütünü içinde daha çok Çanakkale Cephesi ile ilgilenmiştir. "Müjde" adlı hikâyesini İttihat Terakkî'nin sanatçıları, yazar ve aydınları Çanakkale Cephesi'ni gezdirmesi sırasında edindiği intibalara dayanarak kurgulamıştır. "Çanakkale'den Sonra" adlı hikâyesinde ise Çanakkale Savaşı'nın neticesinin Türkler içerisinde nasıl bir azim ve güvene sebep olduğuna işaret etmiştir. Yakub Kadri'nin "Dokunma Belki Bir Kahramandır" adlı hikâyesi ile Ömer Seyfeddin'in "Kaç Yerinden?" adlı hikâyeleri Cihan Harbi'nin gerçek kahramanlarına, gazilere yeterince ilgi göstermeyişimizi sorgular. Yakub Kadri, "Küçük Zabit"te önceleri insanlığın kardeşliği safsatasına inanan, yakın arkadaşı Fransız gençle kafelerden dışarı çıkmayan İstanbullu narin delikanlının harbe girişimizle nasıl değiştiğini ve kahraman bir askere dönüştüğünü anlatır.¹³ Gerçek hikâyeciler, olayların farklı cephelerini tespitite yine başarılıdırlar.

¹³ Ömer Seyfeddin, "Müjde", *Yeni Mecmua*, C: 2, Nu: 36, 21 Mt. 1918.

Ömer Seyfeddin, "Çanakkale'den Sonra", *Yeni Mecmua*, C: 1, Nu: 6, 16 Ağ. 1917.

Ömer Seyfeddin, "Kaç Yerinden", *Yeni Mecmua*, C: 1, Nu: 9, 6 Eyl. 1917.

Yakub Kadri, "Dokunma Belki Bir Kahramandır", *İkdâm*, Nu:5965, 19 Hz. 1916.

Yakub Kadri, "Küçük Zabit", *İkdâm*, Nu: 6966, 3 Tm. 1916.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

Trablusgarp hikâyelerinde karşımıza çıkan halkı cepheye yardıma teşvik eden propaganda nitelikli hikâyeler, Birinci Dünya Savaşı hikâyeleri içerisinde de mevcuttur. Arif Oruç, "Beyaz Güvercinler, Esirin Anası, Yetimenin Bayramlığı" adlı hikâyelerinde halkı esir askerlerimize ve Hilâl-i Ahmer'e yardım etmeye çağırır.¹⁴ Arif Oruç, bu hikâyelerin ardından başka hikâye ile görünmez. Aslında bu harbin anlatıcılarının hemen tamamı bir iki kez harbi konu edinmiş ve sonra hikâye ile gündeme gelmemiştir. Gelecekle ilgili ümitlerin iyice azaldığı bir ülkede edebî kaygılarla eser üretmenin ve sebat göstermenin güçlüğü ortadadır. İstanbul'un işgali ile basın yayının işgal güçlerinin kontrolüne geçmesi, eser ortaya koyulamamasında ayrıca etkili olmuştur.

Kurtuluş Savaşı'na Yakub Kadri ve Hâlîde Edib Tanıklığı

Birinci Dünya Savaşı'nın fiilen sona ermesi ardından 8 Aralık 1918'de müttefik devletler İstanbul'da askerî bir idare kurarlar. Bu, İstanbul hükümetinin iflası ve Osmanlı Devletinin işgal güçlerine teslimi anlamına gelmektedir. Meclis-i Mebusan kapatılır. Anadolu'da halka işgale direnmemeleri tavsiye edilir. Anadolu'daki ordularımız terhis edilecek silahları işgal güçlerine teslim edilecektir.¹⁵ Mondros Mütarekesine dayanarak galip güçlerinin Anadolu'da gerçekleştirmeyi planladıkları işgallere kurulan millî cemiyetlerin organize ettiği halkın tepkisi beklenenin çok üzerinde olur. Millî Mücadele'nin/Kurtuluş Savaşı'nın ateşi Mustafa Kemâl'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkması ile yanar. Türk halkı, kendilerine güvenen Mustafa Kemâl'i yalnız bırakmayacaktır.

Millî Mücadele, Türk insanının malını, canını, eşini, evladını her şeyini bırakıp bağımsızlığını kazandığı dünyada eşi gö-

¹⁴ Arif Oruç, "Beyaz Güvercinler", *Sabah*, Nu: 9593, 29 Tm. 1916.

Arif Oruç, "Esirin Anası", *Sabah*, Nu: 9588, 24 Tm. 1916.

Arif Oruç, "Yetimenin Bayramlığı", *Sabah*, Nu: 9597, 4 Ağ. 1916.

¹⁵ Muhittin Gül, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Barış Kitabevi, Ank. 2006.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

rülmedik bir mücadeledir. Bu mücadeleye destek vermek o günler için bir çılgınlık, sonu bilinmeyen bir karanlıkta yok olmayı tecrübe etme sayılabilir. Zaman, vatanını müdafaa için yola çıkanların emeğini boşa çıkarmamıştır.

Millî Mücadele'nin mahşerî telaşında hikâye için vakit var mıdır? Hikâye, bu son harpte adeta bir kamera işlevi yüklenmiştir. Kurtuluş Savaşı yıllarında bilhassa Yunanlıların Ege Bölgemizde gerçekleştirdikleri işgallerin kaydı için devlet eli kalem tutanları görevlendirmiştir. Yunan Mezalimini Tetkik Heyeti, 1922 yılında Yakub Kadri, Hâlide Edib, Falih Rıfki ve Mehmet Asım'ın dikkatleriyle *İzmir'den Bursa'ya* adlı tetkik, gözlem ve hikâye metinlerinden oluşan bir tanık kitap hazırlar. Kitapta Yakub Kadri'nin, Hâlide Edib'in ve Falih Rıfki'nin halkı dinleyip not ettikleri hadiseleri hikâyeleştirdikleri anı-röportaj-hikâye'ler mevcuttur. Gidilen yerlerde facialardan arta kalan insanların anlattıkları hadiseleri hikâyeleştiren yazarlar, o günün şartlarında bir tür kamera kaydı gerçekleştirmişlerdir.

Yakub Kadri ve Hâlide Edib'in bu müşterek çalışmadan başka Millî Mücadele yaşanırken kaleme aldıkları ve daha sonra kitaplaştırdıkları hikâyeleri, devrin savaş atmosferi için önemli vesikalar sayılabilir. Yakub Kadri, *Millî Savaş Hikâyeleri*'nde (1947), Hâlide Edib ise *Dağa Çıkan Kurt*'ta (1922) okuyucuya derinden tesir eden natüralist bir çıplaklıkla haksız işgalin savunmasız halkını anlatmaya çalışırlar. Sadece yukarıda adı geçen üç eserde Millî Mücadele yıllarına dair 40 hikâye mevcuttur. Şu hâlde bu harbin hikâye cephesi Yakub Kadri ve Hâlide Edib'le şekillenmiştir, denebilir.

Yakub Kadri de Hâlide Edib de bu hikâyelerinde kayıpların izini sürmüşlerdir. Anadolu insanı on yıla yakındır süren harplerden sonra sade canı ve üzerinde yaşadığı toprakla baş başa kalmışken şimdi o toprak parçası da istenmektedir. Hikâyelerde anlatılan Anadolu halkı, canını mücadele ile vermeyi sanki bilemez. Hikâyelerde düşmanla mücadele hissedilmez; Anadolu, işgale uğramıştır, asker olmayan masum halka bilhassa kadın, yaşlı ve çocuklara saldırılmıştır. Kayıplar, acılar yazarlar tarafından imkân dahilinde kayda geçirilir. Bu iki hikâyecimizde de hikâye kahramanları edilgen durumdadır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

Millî Mücadele yıllarını hikâyeleştiren diğer isimler şunlardır: Peyami Safa, Mehmed Emin, Mustafa Necati, Reşat Nûri, Mustafa Nihad, İzzet Ulvi, Ferid Celâl, Hakkı Sühâ, Celâleddin Said, Müftüoğlu Ahmed Hikmet.¹⁶ Bu isimler, Yakub Kadri ve Hâlide Edib'e kıyasla cepheyi ve mücadeleyi daha öne alırlar. Peyami Safa, Anadolu'da mücadele sürerken İstanbul'da bekleyen asker yakınlarına eğilir. İnsanî yaralar, cephedeki eşi aldatma, harbin trajik başka bir boyutudur (Süngülerin Gölgesinde). Mustafa Nihad, İzzet Ulvi, Ferid Celâl, ve Hakkı Sühâ Anadolu'da çeşitli cepheelerde vatan müdafaasına katılan insanların kahramanlıklarını dile getirirler.

Sonuç Yerine

1911-1922 yılları Türk edebiyatında, yaşanan harplerle gündeme gelen harp hikâyeleri parçalanan devlette yaşam mücadelesi veren "küçük insan"ın tarih sayfalarına geçmeyen yaşamına ayna tutar. Bu hikâyelerin hadiselerin yaşandığı zamanla paralel ortaya çıkması ve harp bittikten sonra gündemden çekilmesi dikkat çekicidir. Aka Gündüz, Ömer Seyfeddin, Yakub Kadri ve Hâlide Edib bu yıllarda dikkatlerini harp hikâyesine müstakil olarak yönlendirmiş usta hikâyecilerimizdir. Yukarıda isimleri anılan diğer hikâyeciler de bir ya da birkaç hikâye ile devri saran harp atmosferi ve bu atmosferin ortaya çıkardığı yaşananı kaydetme, halkı birliğe teşvik ve ortak amaca yönlendirme psikolojisi ile eser ortaya koymuşlardır. Bu hikâyeler, Millî Edebiyat'ın halka ulaşma, halkı bilinçlendirme felsefesine uygun, dili sade ve süsten uzak metinlerdir. Hikâyelerin birçoğunda yazarlar, harbin acı ve zalim yüzünü aksettirmede çıplak gerçekçiliği tercih etmişlerdir.

¹⁶ Millî Mücadele hikâyeleri için bkz. Nesime Ceyhan, *Millî Mücadele Hikâyeleri*, Selis Yay., İst. 2008.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

KAYNAKÇA

- AKA GÜNDÜZ, 1327/1911, *Türk Kalbi*, Matbaa-i Hukûkiye, İst.
- AKA GÜNDÜZ, 1329/1913, *Türk'ün Kitabı*, Matbaa-i Hukûkiye, İst. 1329/1913.
- CEYHAN, Nesîme, 2006, *Osmanlı Dağılırken Ağlayan Hikâyeler 1, Balkan Savaşı Hikâyeleri*, Selis Yay., İst.
- CEYHAN, Nesîme, 2006, *Osmanlı Dağılırken Ağlayan Hikâyeler 2, Trablusgarp Savaşı Hikâyeleri*, Selis Yay., İst.
- CEYHAN, Nesîme, 2007, *Osmanlı Dağılırken Ağlayan Hikâyeler 3, Birinci Dünya Savaşı Hikâyeleri*, Selis Yay., İst.
- CEYHAN, Nesîme, 2008, *Millî Mücadele Hikâyeleri*, Selis Yay., İst.
- DOĞAN, Abide, 1989, *Aka Gündüz*, KB Yay., Ank.
- GÜL, Muhittin, 2006, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Barış Kitabevi, Ank.
- HALAÇOĞLU, Ahmet, 1990, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, Ank.
- HÂLİDE EDİB, 1922, *Dağa Çıkan Kurt*, İkbâl Kütüphânesi, İst.
- HÂLİDE EDİB, Yakub Kadri, Falih Rıfkı, 1922, Mehmet Asım, *Edirne'den Bursa'ya*, İst.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, 1947, *Millî Savaş Hikâyeleri*, Varlık Yay., İst.
- KÖROĞLU, Erol, 2004, *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918)*, İletişim Yay., İst.
- KURTCEPHE, İsrail, *Türk İtalyan İlişkileri 1911-1916*, TTK Yay., Ank.
- ŞİMŞİR, Bilâl, 1970, *Rumeli'den Türk Göçleri II*, Ank.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*